

OPIS PANONIJE I ILIRIKA U STRABONOVOJ GEOGRAFIJI
(Prijevod lib. VII, cap. 5 uz komentar)*

MIRKO MARKOVIĆ

Geografsko poznavanje naše zemlje ima svoju dugu i zanimljivu prošlost. U našim geografskim edicijama tim istraživanjima poklanjala se dosad mala pažnja. U ostalim evropskim zemljama toj problematici posvećuju se čitave edicije. Upravo s toga razloga smatrao sam za korisno da se i kod nas tim pitanjima povijesne geografije pokloni neophodna pažnja. Ta problematika je dio naše kulturne prošlosti i stoga je naša obaveza da se sustavno i objektivno bavimo tim pitanjima.

U ovom radu želio sam prikazati kako su Panonija i Ilirik opisani u Strabonovoj Geografiji. Taj opis je vrlo zanimljiv, jer je star okruglo 2000 godina. Njegov autor je dobro poznati grčki zemljopisac Strabon, rođen 63. godine pr. n. ere u Amaseji na Pontu. Živio je dugo godina u Rimu, odakle je poduzimao putovanja u razne krajeve Evrope. Umro je u Rimu 19. godine naše ere. Strabonova geografija nastajala je pomalo. Prilikom pisanja toga djela Strabon se dosta služio djelima svojih prethodnika i suvremenika. Obzirom da su tijekom vremena mnoga od tih djela propala, ostala nam je Strabonova Geografija kao izuzetan kompendij antičkoga znanja o do onda poznatim zemljama svijeta. Iz toga djela donosi se ovdje doslovan prijevod sedme knjige, glave 5, stavci 1 do 12. Prijevod je načinjen prema kritičnom grčkom i latinskom izdanju Geografije koga su objavili K. Müller i F. Dübner u Parizu 1853. godine. Prijevod spomenute glave otisnut je u odjeljcima kurzivom. Između svakoga stavka nalazi se kraći komentar u kojem sam nastojao objasniti sve što bi čitaocima moglo biti nejasno.

1. *Slijedi onaj dio Evrope koji je smješten između Dunava i u krugu obilazi more, započinjući od najdublje zaljeva Jadrana pa sve do ušća Dunava. Okružuju ga grčka, makedonska i epirska plemena, koja dopiru preko do Dunava, Jadranskog i Crnog mora, koja oplakuju obje strane. Doista, kod Jadrana su ilirska plemena, a prema drugom (moru) sve do Proponentisa i Helesponta su Tračani. Ako je tko s njima pomiješan, to su Skiti i Kelti. Valja se ipak vratiti od početka, od Dunava, razgledavajući u prvom redu što je najbliže spomenutim mjestima i dakako koje su granice Italije, Alpa, Germana, Dačana i Geta. One se pak mogu podijeliti u dva dijela. Naime, nekako jednako udaljenu granicu od Dunava čine Iliri, a to su peonijske i tračke planine, koje se protežu od Jadrana sve do Crnog mora. Prema sjeveru ona leži među planinama i u kraju uz Dunav. Prema jugu je Grčka i sjedište susjednih barbara, sve do planina.*

* Recenzent prof. dr Veljko Rogić

Do Crnoga mora dopire gora Haemus, koja je u tim krajevima najveća od svijeta i najviša. Trakiju dijeli gotovo po sredini, za koju Polibije krivo kaže da se s nje vide oba mora. Naime, velika je udaljenost do Jadrana i mnogo toga prijeći vidik. Do Jadrana je gotovo čitava Ardija i srednja Panonija, koja je isto kao i Ardija cijela visoka. Od drugog njenog dijela u Trakiji i na granici s Panoncima, poslije Haemusa, najviša planina su Rodopi. Od drugoga dijela prema sjeveru je Ilirik, područje Autarijata i Dardanaca. Prvo da izložimo Ilirik, koji se dotiče i Dunava i Alpa, a smješten je između Italije i Germanije, a započinje kod jezera koje se nalazi kod Vinda, Reta i Tenjana.

U ovom uvodnom stavku Strabon je nastojao dati opći pogled na smještaj i geografski sadržaj zemalja jugoistočne Evrope. Govori o plemenima koja tu žive i kako su raspoređena u prostoru. Opisuje nam dalje orografsku sliku toga prostora kako se ona zamišljala u njegovo doba. Naglašava kako se između Dunava i morske obale izdiže visoki planinski greben koji se pruža od obale sjevernoga Jadrana sve do Pontusa. Taj greben se u svom najvišem dijelu u Trakiji zove Haemus i na njemu je vrh s koga se pruža dalek vidik na sve strane. Tu Strabon pobilja Polibija, koji je prije njega tvrdio da se sa Haemusa može vidjeti pučina Jadranskog i Crnog mora. Konačno govori o Panoniji, navodeći nazive plemena koja su tamo živjela. Opća slika toga dijela Evrope očito je već u Strabonovo doba bila poznata i u grubim konturama odgovara činjeničnom stanju. Sasvim je sigurno da je Strabon svoj rukopis Geografije sastavljao prema jednoj suvremenoj karti Rimskoga carstva te da i njegov opis Panonije i Ilirika treba zamišljati u skladu sa dotičnom kartom. Nažalost, ta karta nije sačuvana uz Strabonovo djelo i za njezin izgled moramo se danas poslužiti ostalim poznatim antičkim kartama. Za tu svrhu najviše nam može koristiti Melina karta, koja je poznata iz srednjevjekovnih prepisa njegove Orografije. Ta je karta sigurno bila usklađena sa sadržajem tadašnje službene karte Rimskoga carstva, koju je u doba cara Augusta izradio rimski vojskovođa Agripa. Prema tome, Strabon je prilikom pisanja svoje Geografije imao pred očima sliku Rimskoga carstva, kakvu je vidio na Agripinoj karti. Panonija i Ilirik bili su na Agripinoj karti predočeni sa prilično krupnim greškama. Najkrupnija greška sastojala se u tome, što su Jadransko i Jonsko more s jedne strane bili pretjerano primaknuti obalama Egejskoga i Crnoga mora. Prikaz stare Helade bio je očito puno uveličan u odnosu na ostale zemlje prema sjeveru. Zbog toga su Ilirik, Panonija, Makedonija i Trakija na toj karti ispale kao sasvim male pokrajine. Tokovi rijeka na tom dijelu Evrope bijahu ucrtani sasvim šematski, a tako su bile predočene i planine. Tako je dakle izgledala kartografska osnova na temelju koje je Strabon mogao dati opis Panonije i Ilirika. Prilikom pisanja svoje Geografije služio se Strabon i geografskim djelima svojih prethodnika. Danas je teško evoluirati sva djela s kojima se služio, ali je sigurno da je poznavao gotovo sva važnija djela antičke geografije Grka i Rimljana. Poznavao je kartu starogrčke ekumene Anaksimandera iz Mileta i Hekateja, a dobro mu je bilo poznato i sve ono što su o našim krajevima pisali Apolonije Rodski, Teopomp, Efor, Timej i Pseudoskilaks. Svakako se služio i kartom glasovitog Eratostena na kojoj su vjerojatno svi naši krajevi bili po prvi puta zabilježeni uz pomoć meridijana i paralela. Iz Strabonova teksta zaključujemo da je poznavao i

veliko zemljopisno djelo svoga prethodnika Artemidora iz Efeza. Strabon ga je vrlo cijenio, jer je prije njega putovao i na temelju autopsije opisao mnoge zemlje sjeverno od Grčke. Za Artemidora znamo da se u svrhu geografskih zapažanja tih zemalja uspeo na najviši vrh gore Haemusa. Od njega upravo i potječe prva vijest da se s vrha ove planine vide pučine Jadranskog i Crnoga mora. Prema Artemidoru je pisao i Polibijs, a Livije također spominje da se i makedonski kralj Filip III penjao na vrh Haemusa da osmotri svoje kraljevstvo. Sve te informacije Strabon je nastojao kritički prosuditi i na temelju njih dati svoju viziju Panonije i Ilirika. Konačno, da mu opis bude što bolji, nije zaobišao ni iskustva svojih suvremenika. Naime, upravo u njegovo doba Rimljani su na području Ilirika i Panonije vodili osvajачke ratove i mnogi rimski časnici i vojnici imali su priliku da te krajeve upoznaju na vlastite oči. Njihova pripovijedanja bila su Strabonu dobra prilika da svoje znanje o tim krajevima još bolje proširi. Prema tome, Strabon nije prvi antički autor u kome susrećemo opis Panonije i Ilirika, ali je zato njegov opis tih zemalja najpotpunija sinteza rimskoga geografskog znanja o tim krajevima.

2. *U pust i prazan dio ove pokrajine vratili su se Dačani, pobjedivši Boje i Tauriske, galska plemena pod vlašću Kritasira, koji su svojatali ovaj kraj, iako ih je razdvajala rijeka Parisus (Martus ili Margus), koja s planina utječe u Dunav blizu galskoga plemena Skordiska. Oni, naime, žive pomiješani s Ilirima i Tračanima. Njih su doista nadvladali Dačani, iako su se s ovima često služili kao sa saveznicima. Ostale krajeve prema sjeveru i istoku nastanjuju Panonci sve do Segestike i Dunava. Više se pružaju prema ostalim stranam svijeta. Segestika je pak grad u Panoniji na sjecištu više rijeka, a sve su plovne. Tvrđava je prikladna u ratu protiv Dačana. Smještena je, naime, pod Alpama, koje se pružaju sve do Japoda, plemena dijelom galskoga, a dijelom ilirskog. Ondje također teku rijeke, a omogućuju dovoz talijanske robe do gradova. Naime, od Akvileje preko Nauporta, pa sve do tvrđave Tauriska, gdje voze vozila, put iznosi 350 stadija ili, kako se drugima čini, 500 stadija. Ipak je Okra dio Alpa koje su najvažnije polazeći od Reta do Japoda. Kod Japoda se opet uzdižu planine i zovu se Albii. Sličan prijevoz kao kod Okre je od Tergesste, karničkog sela do močvare zvane Lugeum. Susjedna rijeka Nauportu, koja dočekuje trgovce, je Corcoras (Carcoras). Ona utječe u Savu, Sava u Dravu, a Drava kod Segestike u Noaru. Noar ondje naraste primivši rijeku Colapi (Calapi), koja izvire sa planina Albium kod Japoda, te odlazi u Dunav kod plemena Skordiska. Plovidba na ovim rijekama odvija se većinom prema sjeveru. Put od Tergeste do Dunava iznosi otprilike 1200 stadija. Blizu Segestike su također utvrde Siscia i Sirmium, smješteni na putu koji vodi za Italiju.*

U ovom stavku pripovijeda Strabon o Panoniji i Iliriku kao o pokrajinama koje imaju za rimski svijet važan strateški i prometni značaj. U to doba se od Rima prema Iliriku i Panoniji odvijala već živahna trgovačka veza. Kopneni trgovački put vodio je alpskim prijevojem od Trsta preko Okre (Krna) za Cerknjško jezero i dalje dolinom Krke preko Nauporta (Novog Mesta) za Segestiku i dalje za Sirmium. To je bio magistralan trgovački pravac kojim se tada odvijao najveći dio rimske trgovine. Strabon očito nije znao točno gdje se nalaze Segestika i Sirmium. Nejasna mu je bila i realna hidrografska mreža velikih panonskih rijeka. Zato

on spominje rijeku Noaru kod Segestike u koju navodno utječu Sava i Drava. To ukazuje da je geografsko poznavanje tih krajeva u Strabonovo doba bilo još prilično oskudno. Sisak očito nije mogao poslužiti kao utvrda u ratu protiv Dačana, jer je bio puno predaleko od zemlje Dačana. Takva greška prolitče iz tadašnjih shvaćanja o geografskom rasporedu kopna i mora. Čitav Balkanski poluotok zamišljali su antički zemljopisci kao vrlo uzak u smjeru istok—zapad i pretjerano izdužen u pravcu sjever—jug. Prema tome shvaćanju Dacija, Panonija i Ilirik bili su jedni drugima vrlo blizu. Zabluda u realnom procjenjivanju udaljenosti u smjeru istok—zapad potjecala je od ondašnjih neadekvatnih mogućnosti mjerenja geografskih dužina. Geografske širine mogle su se određivati puno jednostavnije uz pomoć opažanja visine sunca nad horizontom. Za mjerenje geografskih dužina teškoće su bile gotovo nesavladive, jer u ono doba nije bio poznat mehanički sat, a lokalno vrijeme na dvije različite točke nije se moglo uspoređivati istovremeno. Teškoću u realnom mjerenju geografskih dužina susrećemo i tijekom čitavog srednjega vijeka sve do izuma kronometra.

3. *Panonska plemena su Breuci, Andizeti, Dicioni, Pirusti, Mazeji i Dezidiati, čiji je vođa bio Baton, zatim ostale nepoznate manjine koje se prostiru sve do Dalmacije i Ardijejaca, ako se putuje prema jugu. Čitav kraj je planinski, a proteže se od najdubljeg jadranskog zaljeva sve do zemlje Ardijejaca i Rizonskoga zaljeva (obala je ilirska). Smješten je između mora i Panonije. I ovdje treba da načinimo početak našega nastavka opisa, ponoviši sve na način koji je gore spomenut. Naime, učili smo u opisu Italije, da su na ilirskoj obali prvi i najbliži Istri blizu Italije i Karinjana, te da su naši vladari produžili danas granice Italije do Pule, grada u Istri. Oni su dakle pomaknuli granicu za oko 800 stadija od najdubljeg zaljeva. Isto toliko stadija ima do rta, koji je smješten ispred Pule do Ancone, predjela Veneta. Čitava plovidba oko istarske obale iznosi 1300 stadija.*

U ovom stavku govori Strabon o panonskim plemenima, ali nam ne kaže gdje koje od njih pobliže živi. Zbog toga njihov prostorni raspored zadaje i danas istraživačima puno nedoumica. Dalje pripovijeda kako je kraj između Panonije i Dalmacije planinski. Te planine se nižu od Tršćanskog do Risanskoga zaljeva. Zatim se ponovno vraća na objašnjenje sjeverozapadne granice Ilirika i kaže, da je ona nekoć dopirala do Tršćanskoga zaljeva, ali su rimski carevi tu granicu pomaknuli do grada Pule. Konačno daje približne udaljenosti od Trsta do Pule, od Pule do Ancone i opseg čitave istarske obale. Spomenute mjere našo je sigurno u suvremenim rimskim periplusima.

4. *Zatim slijedi plovidba obalom Japoda 1000 stadija. Naime, Japodi su smješteni kod veoma visoke planine Albium, koja čini svršetak Alpa. Dijelom se proteže i do Panonaca i Dunava, a dijelom do Jadrana. Japodi su ratoborno pleme, ali su posve pokoreni od cara Augusta. Njihovi gradovi su Metulum, Arupin (Arupium), Monetium i Vendon. Kraj je siromašan: većinom žive od prosa. Oružje im je galsko. Poznati su po tetoviranim tijelima na način ostalih Ilira i Tračana. Poslije japodske obale slijedi liburnijska. Duža je od prethodne za 50 stadija. Na toj obali je rijeka kojom se prevozi roba sve do Dalmata i liburnijskog grada Scardona.*

U ovom stavku dao je Strabon opis japodske i liburnijske obale. Japodska obala činila je primorski pojas od Istre prema jugoistoku u dužini

od 1000 stadija. Tu se u zaleđu izdiže visoka planina Albium, što može biti jedino masiv Velebita. Spomenuta planina prema Strabonu čini svršetak Alpa i svojim ograncima dopire sve do Panonije i Dunava. Zatim nas obavještava da je ratoborne Japode pokorio car August i nabraja njihove gradove. Dalje daje kratak opis liburnijske obale. Ona danas odgovara dijelu naše obale od Tribnja do šibenskoga zaljeva. Konačno naglašava važnost liburnijske rijeke (Krke), kojom se prevozila roba do Scardone (Skadrina) i dalje u unutrašnjost zemlje Dalmata.

5. *Pred čitavom ovom obalom, koju sam opisao, nalaze se otoci. Prvi su Apsirtidi, gdje je, kako se kaže, Medeja ubila svoga brata Apsirta, koji ju je progonio. Zatim slijedi Cyrictica (Cyriactica, Cyraetia, Cyrectica), blizu Japoda. Slijede Liburnijski otoci, na broju ih oko 40. Zatim su ostali, od kojih je najpoznatija Issa, jer je Tragurium osnovan od Isejaca. Pharus se nekoć nazivao Parus, prema koloniji Parana (s otoka Parosa). Bio je domovina Dimitrija Farija. Dalje slijedi obala Dalmata i njihov pomorski grad Salona. To je pleme brojno i već dugo vodi rat protiv Rimljana. Imaju utvrde vrijedne spomena, njih 50 i nekoliko gradova: Salonu, Priamon, Ninium te Stari i Novi Sinotium. Isto pleme pokorio je August. Također je tu i utvrda Andetrium, dobro utvrđena. Tu se nekoć nalazio veliki grad Dalmium, prema kojem je pleme dobilo ime. U gradu Nasica malo se obrađuje zemlja već se uzgaja stoka zbog lakomosti stanovništva. Vlasništvo ovdje imaju Dalmati jer su 8. godine ponovno naučili raspodjelu zemlje. Naime, ne koriste se nikakvim novcem, pa s obzirom na to, oni koji tu žive poštuju osobno vlasništvo, mada ga dijele s drugim barbarima. U daljini je planina čije je ime Ardium te dijeli Dalmaciju po sredini tako, da jedna strana gleda na more, a druga u unutrašnjost. Slijedi rijeka Naron, a oko nje žive Daorsi, Ardijejci i Plereji. Odatle blizu je otok Korkira nigra za koga se kaže da su tamošnji građ osnovali Knidani. Otok u susjedstvu Ardijejaca je Pharus, nekoć zvan Parus. Naime, onovali su ga Parani.*

Ovdje Strabon opisuje zemlju Dalmata i uz to daje opis svih njemu poznatih jadranskih otoka. Opis počinje spomenom otočja Apsirtida, tj. otočne skupine Cres—Lošinj, gdje je Medeja ubila svoga brata Apsirta i prema kojem je ta otočna skupina dobila njegovo ime. Legendu o Argonautima i Apsirtu opisao je поблиže Apolonije Rodski u svome djelu Argonautika. Pred obalom Japoda nalazi se otok Krk (Cyrictica), a zatim slijedi liburnijski otočni arhipelag od 40 otoka. Od ostalih jadranskih otoka Strabon ističe Vls (Issu) i Hvar (Pharus). Glavni grad Dalmata u Strabonovo doba bila je Salona. Starije gradsko središte bio je Dalmium i po njemu su svi Dalmati dobili ime. Zanimljivo je Strabonovo pripovijedanje da su Dalmati imali čak 50 utvrda. Vjerojatno je to bio i pravi razlog da su se mogli tako dugo i uspješno braniti od rimske invazije. Prema Strabonu zemlju Dalmata dijeli po sredini visoka planina Ardium. To je sigurno masiv Blokova. Nakon ove planine slijedi rijeka Neretva (Naron) oko koje žive Daorsi, Ardijejci i Plereji. Gledajući u cjelini, Strabon je u grubim crtama imao dosta ispravnu predodžbu o ovom dijelu jadranske obale.

6. *Ostali Ardijejci u posljednje vrijeme zovu se Vardeji (Varaliti). Ali njih su Rimljani potisnuli od mora prema unutrašnjosti, jer su ih napadali u razbojničkim četama, te ih prisilili da se bave poljoprivredom.*

Taj je kraj neplodan i suh te nije prikladan za poljoprivredu. Tako se to pleme brzo veoma prorijedilo, ali još nije posve izumrlo jer se koristi drugim plemenima iz okolice. Naime, nekoć je njihova moć bila veoma velika. Sada su gotovo ništa, natjerani u najdublju bijedu, kao Boji i Skordisci od Gala, Autarijati, Ardijejci i Dardani od Ilira, Tribali od Tračana: prvo su ratovali između sebe, a zatim su ih pritisli Makedonci i Rimljani.

Ardijejci bijahu ilirsko pleme koje je živjelo oko planine Ardlusa tj. Blokova. Prema istoku dopirali su do ušća rijeke Neretve. Strabon ima pravo da je to suh i kamenit kraj i da nije prikladan za poljoprivredu.

7. Poslije Ardijejaca i Plereja slijedi Rizejska (Rizonska) obala, Rizonski zaljev, grad Rizon te ostale utvrde i rijeka Drilon kojom se plovi na istok prema Dardaniji i koja graniči sa makedonskim i peonskim plemenima na jugu. Također i sa Autarijatima i Desaretima, s kojima graniče u drugim dijelovima. Pod Dardance spadaju također i Galabri u kojih je drevni grad, zatim Tunati i Medijci, plemena na istoku Trakcije. Osim toga, Dardanci su i po gradovima divlji, neki čak stanuju u iskopanim rupama na smetištima, a ipak vole muziku, uvijek sviraju na frulama i na žičanim instrumentima. Neki od njih žive u unutrašnjosti, a njih ćemo spomenuti kasnije.

Plereji su živjeli istočnije od Ardijejaca, tj. od ušća Neretve do Konauala. U nastavku Plereja slijedila je Rizonska obala sa istoimenim zaljevom, a to je današnja Boka Kotorska sa gradom Risnom. Rijeka Drilon, koju spominje Strabon, je tok Drima. Po toj rijeci plovilo se onda prema Dardaniji koja je zauzimala današnje krajeve Kosova i južne Srbije. Južni krak Drima vodio je opet prema Makedoniji i Peoniji. Autarijati su živjeli na području današnje Crne Gore, a Desareti u južnoj Bosni. Ostala plemena koja spominje Strabon obitavala su dalje prema istoku u Trakiji.

8. Poslije Rizonskoga zaljeva je Lissus, Acrolissus i Epidamnus osnovan od Krfljana, koji se nalazi na poluotoku zvanom Dyrrechachii. Ondje je rijeka Apsus i Adus, blizu koje je grad Apolonija u kome vladaju vrlo dobri zakoni. Osnovan je od Končana i Krfljana, a smješten je 10 stadija od rijeke i 60 od mora. Hekatej rijeku Aous zove Eant te spominje mjesto Lacmus. Odavle je Inam otišao iz unutrašnjosti u Arg, prema jugu, a na zapadu spominje Eant i Jadran. U granicama Apolonije postoji stijena Nymphaeum, koju je izbacio vulkan. Ispod nje su izvori mlake vode i pakline, a i zemlja je ondje paklinasta. U blizini kod brda iskopava se bitumen, kaže Posidonije. Ista paklinasta zemlja koja se iskopava u Pijeriji i Seleukiji pomaže kod tegoba. Još je bolja pomiješana s uljem, pupoljcima i korijenjem. Isto takva (zemlja) nalazi se na Rodosu, gdje vlada Prytantis, samo je masnija. Poslije Apolonije je Bylliace (Balliace) i Oricum (Oraecum ili Oreum), zatim grad Panormus na moru i planine Ceraunii, početak tjesnaca između Jonskog i Jadranskog mora.

Ovdje Strabon opisuje najjužniji dio ilirske obale koji se danas nalazi u Albaniji. Grad Lissus nalazio se na ušću Drima u Jadransko more, a ostali su još južnije. Strabon s pravom ističe Apoloniju kao grad u kome se živjelo mirno i u skladu s postojećim zakonima. U njegovo doba bio je to veliki grad sa jakim vojnim garnizonom, središtem rimske vlasti

i visokim školama. Keraunijsko gorje činilo je u ono doba granicu između Ilirika i Epira.

9. *Tjesnac je zajednički. Tako je dogovoreno da je vanjski dio mora dobio jonsko ime, a unutrašnji dio sve do najdubljeg zaljeva jadransko. Danas također čitavo more nosi ovo ime. Teopomp kaže da je prijašnje ime nastalo od imena čovjeka koji je vladao tim krajevima. Naziv Jadransko nastao je od imena rijeke. Od Liburna do planina Ceraunij je oko 2000 stadija. Teopomp smatra da je za plovidbu do najdubljeg dijela zaljeva potrebno šest dana. Kopnenim pak putem uz ilirsku obalu put je dug 30 dana, ali se meni čini da je manji. Isti kaže, što je uostalom malo vjerojatno, da je more puno rupa i virova, samo zato što su u Naroni nađeni virovi Thasia i Chia. Kaže i da se planine strmoglavo ruše u more, koje se uz liburnijsku obalu pružaju 50 stadija, te da Dunav jednim od svojih ušća utječe u more. Kod Eratostena postoje neke greške nastale na isti način prema mišljenju svjetine, jer i Polibijs kaže na kojem mjestu što spominje od Eratostena ili drugih pisaca.*

U ovom odjeljku Strabon je želio objasniti što treba smatrati za Jadransko, a što za Jonsko more. O tome su stari Grci često raspravljali. Zatim daje veličinske mjere Jadrana koje su nešto uveličane. To se vidi i po procjeni dužine obale, jer je 3 0dana putovanja očito previše. Dalje slijedi Strabonova kritika Teopompa koji je ranije pisao o jadranskoj obali. Međutim, tu Strabon nema baš previše za pravo, jer je Teopompov opis liburnijske obale dijelom ispravan, obzirom da se Velebit doista strmo ruši u more. Na kraju kritizira i Eratostena i Polibijsa, jer su i oni kao i Teopomp vjerovali da Dunav (Ister) jednim svojim krakom utječe u Jadransko more kod Istre.

10. *Čitava ilirska obala ima izgrađene gradove sa prikladnim lukama, a isto tako i susjedni otoci. Nasuprot, talijanska obala je bez većih luka. Osunčani dijelovi obiluju dobrim plodovima, posebno maslinama i izvrsnom lozom. Nini jedno mjesto nije neplodno. Iako je ilirska obala takva, za nju nitko ne mari. Vjerojatno je to zato, što svi izbjegavaju svaku vrlinu. To je uzrok da su tu ljudi strašni i bave se razbojstvima. Povrh ovog (primorskog) nalazi se planinski kraj, hladan i pun snijega, a spušta se na niže prema sjeveru. Tu je vinova loza rijetka i na visokim i na niskim područjima. To su brdovite panonske zaravni. Prema jugu su im Dalmati te dopiru do Ardiječaca, a na sjeveru dopiru do Dunava. Prema istoku graniče sa Skordiscima, a dijelom i planinama Makedonije i Trakije.*

Ovaj Strabonov opis Ilirika vrlo je plastičan i u pojednostavljenoj slici daje njegove osnovne konture. To što Strabon opisuje Ilire kao razbojnice treba shvatiti zbog činjenice, da su oni upravo u njegovo doba davali rimskim invazorima žestok otpor i što su posvuda napadali rimsku vojsku iz zasjede. Zato su Rimljani o njima imali takav sud, pa je i Strabon ovo mišljenje o Ilirima unio u svoje djelo. Lijep mu je opis gorovitog zemljišta u zaleđu primorja, iako je kratak. Očito je o tom kraju rimski svijet znao vrlo malo.

11. *Autarijati su bili najveće i najbolje ilirsko pleme, koje je nekoć vodilo dugotrajan rat s Ardiječcima oko soli, koja se u proljetno doba skupljala po uvalama iz vode. Voda se, naime, crpila i peti dan skupljala se sol. Dogovo je bio da sva sela mogu koristiti izvore soli. Kada su se prekršili dogovori, izbio je rat. Ostali Autarijati živjeli su sa Tribalima,*

koji su okupirali zemlju Agrijana sve do Dunava 15 dana puta. Neki su (Autarijati) živjeli potpavši pod tračku i ilirsku vlast. Njihovu moć skršili su prvo Skordisci, koji su dugo vladali, a zatim Rimljani koji su onda Skordiske pokorili.

Autarijati su živjeli na prostoru današnjeg sjevernog dijela Crne Gore i istočne Bosne. Sol za koju su se borili s Ardijejcima očito je iz rudišta oko današnje Tuzle. Kasnije su tamošnju sol eksploatirali Rimljani.

12. Ovi (Skordisci) žive kod Dunava podijeljeni u dva dijela: veći dio njih zovu se Skordisci, a ostalo su manjine. Oni su nekoć živjeli između dvije rijeke koje utječu u Dunav: Noarum, koja utječe blizu Segestike i Margum (Martum), koju neki zovu Bargum. Oni, a posebno manjine, graniče s Tribalima i Mišanima. Skordisci nastanjuju čak i neke otoke, a prostiru se sve do ilirskih, panonskih i tračkih planina (granica). Drže čak i neke otoke na Dunavu. Njihovi gradovi bili su Heorta i Capedunum. Poslije Skordiska oko Dunava žive Tribali i Mišani, koje smo gore spomenuli. Tamo su oko Dunava već spomenute Skitijske močvare. Zovu ih još Krobizi i Trogloditi, a nastanjuju mjesta koja su uz Callatis, Tomeu i Dunav. Slijede zatim oni koji žive uz Haemus. Između Haemusa i Ponta su Coralli, Besi, Medi i Danteleti. To su uglavnom ratnička plemena. Besi žive uz najveći dio Haemusa, čak ih i pravi razbojnici nazivaju razbojnicima. Stanuju u kolibama i provode težak život. Graniče s Rodopima, Panoncima, s Autarijatima i Dardancima od Ilira. Između njih i Ardijejaca su Desareti i Hibriani (Agriani) i ostala nepoznata plemena. Njih su pokorili Skordisci, pa su i njihove kulture potisnute daleko, a do njih su besputne šume i nekoliko dana puta.

Skordisci su podrijetlom Kelti i bili su razasuti po mnogim krajevima Ilirika i Panonije. Njihovo plemensko središte nalazilo se u istočnom Srijemu, oko ušća Save i Morave u Dunav. Smatraju se osnivačima Singidunuma, današnjega Beograda. Strabon je u opis Ilirika uključio i istočne zemlje Balkana, smatrajući očito da i ti krajevi ulaze u sastav ilirskih zemalja. S tim fragmentom zaključuje se njegov opis Panonije i Ilirika.

LITERATURA

- Strabonis Geographica. Graece cum versione reficta. Curantibus C. Müllero et F. Dübnero, Parisiis 1853.*
Novak G., Stari Grci na Jadranskom moru. Rad JAZU, knj. 322, Zagreb 1961.
Heidel W. A., Anaximander's Book, the Earliest Known Geographical Treatise. Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences, Vol. 56, No. 7, Philadelphia 1921.
Hecatei Fragmenta. Fragmenta Historicorum Graecorum vol. I, Paris, Didot, 1874.
Apollonii Rhodi Argonautika. Ed. Teubner, Leipzig 1905.
Suić M., Istočna jadranska obala u Pseudo-Skithaksovu Periplu, Rad JAZU, knj. 306, Zagreb 1955.
Smidt N., De Polybii Geographia, Berlin 1875.
Strabonis Geographicarum Tabulae XV. Instruxit Carolus Müllerus, Parisiis, Di. dot, 1854.
Partsch J., Die Darstellung Europas in der Weltkarte der Agrippa. Breslau 1875.
Mela, De Chorographia. Ed. Frick, Lipsiae 1880.

Zusammenfassung**EINE BESCHREIBUNG DES PANNONIUMS UND DES ILLYRICUMS IN
DER GEOGRAPHIE VON STRABON**

(Übersetzung des Bb. VII, cap. 5 mit Kommentar)

Mirko Marković

In dieser Arbeit wird ein Fragment der Beschreibung des Pannoniums und des Illyricums aus der Geographie vom Strabon übersetzt. Diese Beschreibung ist daher interessant, weil sie um 2000 Jahre alt ist. Der Autor der Beschreibung ist der bekannte griechische Geograph Strabon aus Amaseja in Ponto, der viele Jahre in Rom lebte, wo er sein Kapitalwerk »Geographié schrieb. Während des Schreibens der geographie bediente er sich der Werke seiner Vorfahren und der Zeitgenossen.

Deshalb kann Strabon-geographie als Synthese des geographischen Wissens seiner Zeit über viele Länder der Welt betrachtet werden und hat deswegen grosse Dokumentarbedeutung.

Die Übersetzung des Fragmentes, in dem das Pannonium und das Illyricum beschrieben werden, wurde nach der kritischen Ausgabe der Geographie, die Müller und F. Dübner in Paris 1853 veröffentlichten, übersetzt. Jeder Absatz der Übersetzung wurde durch die Kursivschrift gedruckt, dazwischen steht ein Kommentar des Übersetzers, um den Lesern manche, vielleicht unklare Begriffe zu erklären.

Der Übersetzer erklärt im Kommentar die antike Vorstellung des Pannonium und des Illyricums, welche uns aus den erhaltenen Fragmenten der antiken Kartographie. Allem Anschein nach hat Strabon seine Beschreibung des Pannoniums und des Illyricums dem Inhalt der Karte des Römischen Reiches von Agripina entnommen. Diese Karte wurde im Original nicht erhalten, aber ihr Inhalt ist uns aus der Kopie der Weltkarte von Melina bekannt, die man in den mittelalterlichen Abschriften seines Werkes Orographie vorfinden. Das Pannonium und Illyricum sind auf dieser Karte mit sehr typischen Fehlern dargestellt. Der grösste Fehler besteht in der übertriebenen Ausdehnung der Balkanländer in Nord-südrichtung und analoger Verengung in der Ost-westrichtung. Der Übersetzer kommentiert jeden Absatz von Strabon und erleichtert auf diese Weise den Lesern Rozieren der antiken Namen oder erklärt wo damals die einzelnen illyrischen Stämme lebten. Der Übersetzer betont den Wert solcher Arbeiten und ist der Meinung, dass unsere Geschichtsgeographie sich auch mit solchen Fragen befassen soll, weil sie nicht nur ein Teil der Geschichte unseres Faches sondern auch unseres gesamt Kulturgeschichte sind.